

Білоус В.С.

УДК 27(4)''15'':[027.7:37](477.44-25)

Сутність та історичні віхи Реформації: за матеріалами видань із фонду бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

У статті піднято питання Реформації як соціально-культурного феномену Західної Європи XVI ст. Відображено причини та наслідки реформаційного руху в історії українського народу. Акцентовано увагу на вивчення питань Реформації у вищому навчальному закладі та відображення даного питання у виданнях фонду бібліотеки.

Ключові слова: Реформація, реформаційний рух, історія релігії, християнство, протестантизм, релігійні течії, релігійна література, фонд бібліотеки, бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

The article raised the question of the reformation as a social and cultural phenomenon of the Western Europe of the XVI century. Reflected the causes and consequences of the reformation movements in the history of the Ukrainian people. The attention is focused on the study of the issues of the reformation in higher education and reflection of this issue in the publications of the library.

Keywords: reformation, the reformation movement, history of religion, Christianity, Protestantism, religious movement, religious literature, library Fund, library of Vinnytsia State Mykhaylo Kotsyubynskiy Pedagogical University.

Актуальність дослідження. Значення релігії у духовно-моральному вихованні молоді, консолідація суспільства, збереження моральних цінностей зумовлює потребу формування у студентів високоморальних якостей, патріотичної та громадянської свідомості, ціннісних орієнтирів, формування релігійних та світоглядних переконань, здатності до життя у полікультурному та поліконфесійному суспільстві. Сьогодні особливо зростає значення християнського виховання майбутнього вчителя, толерантного ставлення та поваги до людини з різними поглядами, віросповіданням.

У 2017 р. весь християнський світ відзначає 500-річчя від початку масштабного духовного відродження, яке назавжди змінило хід історії – Реформації. Президент України підтримав ініціативу Всеукраїнської Ради церков і підписав Указ від 26.08.2016 №357/2016 «Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації» під час зустрічі з керівниками авторитетних

українських та міжнародних протестантських об'єднань, які зібралися в Києві для проведення Другого Місіонерського форуму Всеукраїнського союзу церков євангельських християн-баптистів. Під час зустрічі з керівниками церков і релігійних організацій глава держави нагадав, що українці належать до різних гілок християнства, саме тому важливе відзначення 500-річчя Реформації, яка мала і має фундаментальний вплив на європейську цивілізацію.

Реформація – важлива подія в історії людства, висвітлення та відзначення якої не може оминати цивілізоване людство. Подія, осторонь якої не можуть також бути і бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. При цьому бібліотекарі самі навчаються, здобувають знання з релігії і релігієзнавства, вчать толерантності, неупередженому ставленню до будь-яких конфесій і релігійних течій, пам'ятаючи, що бібліотека – світський заклад, відкритий для кожного [9, с. 26].

Мета статті – показати сутність та історичні віхи Реформації як соціально-культурного феномену Західної Європи XVI ст., вплив Реформації на Україну, причини та наслідки реформаційного руху в історії українського народу. Особлива увага приділяється ролі університетської бібліотеки у популяризації інформаційного ресурсу даної тематики.

Аналіз дослідження. Питання Реформації викликали і викликають постійний інтерес зарубіжних та вітчизняних вчених, що підтримується не лише науковими потребами, а й неминущим значенням для світової культури. Доба Реформації широко висвітлена у зарубіжній літературі. Про це свідчать праці Л. Брагіної, М., Конрада, Д. Лихачова, О. Лосева, В. Соколова та ін. Чільне місце в історіографії з проблем Реформації й протестантизму у Східній Європі посідають також праці М. Алексютовича, Г. Голенченка, М. Дмитрієва, Н. Казакової, Я. Лур'є, С. Подокшина. Проблеми становлення і розвитку ідей гуманізму і Реформації в Україні порушено у працях Я. Ісаєвича, В. Литвинова, В. Нічик, І. Огієнка, М.

Роговича, Я. Стратій та ін. Про вплив Реформації на українських землях стверджували Д. Дорошенко, В. Зубрицький, Є Перфецький та ін. Дослідження даної проблеми та публікації вітчизняних пам'яток реформаційного характеру спричинило появу публікацій М. Грушевського, М. Драгоманова, О. Левицького. І Франка, у працях яких зазначена проблема посідає центральне місце.

Виклад основного матеріалу. Реформація (від лат. *reformatio* – перетворення, виправлення) – католицький церковно-релігійний, духовно-суспільний та політичний рух оновлення в країнах Західної та Центральної Європи у XVI ст., спрямований на повернення до біблійних першоджерел християнства, який набув форми релігійної боротьби проти католицької церкви і папської влади.

Реформацію пов'язують з іменами Мартіна Лютера, Жана Кальвіна та Ульріха Цвінглі – і відповідно називають протестантською, лютеранською або євангелічною. Професор теології Мартін Лютер, прибивши до дверей замкової церкви у Вітенбергу свої «95 тез» і, започаткувавши Реформацію, поклав початок релігійним і культурним змінам у Німеччині і за її межами, що мали своїм наслідком соціальні, економічні й політичні трансформації. Загалом, той час є періодом поступового руйнування традиційного, так званого феодального, суспільства і натурального господарства, а також – інтенсивного розвитку ринкових відносин, географічних відкриттів, колонізації Америки.

Реформаційні процеси помітно змінили не лише Європу – вони мали світовий масштаб. Питання кардинальних змін у християнських церквах вирішувала Реформація – суспільно-релігійний рух, який продемонстрував на духовному й культурному рівнях кризу феодалізму і початок становлення нових буржуазних відносин. На зміну феодальній прийшла буржуазна еліта, представники якої надавали значення не так усталеним суспільним цінностям (становим привілеям, місцю людини в соціальній ієрархії), як новим якостям – ініціативності, енергійності, здатності діяти нетрадиційно тощо.

Відбувалася переоцінка цінностей, зокрема й релігійних. Якщо у період Середньовіччя церква вважалася своєрідною корпорацією, за допомогою якої можна досягти небесного блаженства, а священники виконували роль посередників між людиною та Богом, то молоді буржуа, які цінували індивідуальні чесноти, такого погляду не сприймали. Вони вважали, що людина отримає спасіння, тобто потрапить до раю, не завдяки комусь, а особистою вірою. Ініційований Мартіном Лютером, церковно-релігійний рух спричинив розрив єдності західно-європейської церкви – появу національних церковних спільнот та виникнення нової теології протестантизму.

Класична Реформація, зазнавши певних трансформацій, поширилася у Польському королівстві й Великому князівстві Литовському, до складу яких входила значна частина українських етнічних земель того часу. Перші протестантські церкви виникали на українських землях ще в Речі Посполитій. Разом з православними протестанти вони протистояли наступу католицизму. В ті часи сформувалася полемічна релігійна література, що була написана церковно-слов'янською мовою.

Загалом Реформація була складним явищем, яке стосувалося не лише релігійної і культурної сфер. Вона також вплинула і на економічні, соціальні, політичні і етнічні процеси. Реформація сприяла появі людини буржуазного суспільства – незалежного індивіда з свободою морального вибору, самостійного і відповідального у своїх судженнях і вчинках. У носіях протестантських ідей виразився новий тип особистості з новою культурою і ставленням до світу [1, с.15].

Сьогодні держава сприяє протестантським релігійним організаціям у проведенні тематичних заходів, висвітленню у засобах масової інформації заходів у зв'язку з відзначенням в Україні 500-річчя Реформації. На виконання Указу Президента України у бібліотеках організуються тематичні заходи з висвітлення історії Реформації книжкові вистави, тематичні полиці, у музеях – експозиції, присвячені історії Реформації на території України. Серед різноманітних тематичних, інформаційних

культурно-просвітницьких бібліотечних заходів серед студентської молоді: конференції, семінари, засідання «круглих столів», літературно-історичні читання, лекторії, інформаційні повідомлення, бібліографічні огляди, перегляди літератури, тематичні виставки в бібліотеках: «До 500-річчя Реформації», «Християнство в Україні», інформаційні дайджести, повідомлення: «Перші реформатори М. Лютер і Т. Мюнцер», «Історичні портрети діячів Реформації», «Соціальне та політичне значення Реформації»; «Світ очима католика, православного, протестанта»; «Пересопницьке Євангеліє – рукописна книга, на якій присягають президенти України»; «Вагомий внесок протестантських церков і релігійних організацій в розвиток релігійної, культурної і соціальної сфери України», «Феномен протестантизму – зміна світогляду людей нового часу», «Протестантизм в Україні: творення стереотипів», «Вплив Реформації на Україну», «Реформація як доктрина протестантизму»; «Духовна структура нації», «Реформація і сучасна історія України»; «Протестантизм: від Реформації до сучасності», «Історичні передумови виникнення Реформації в Німеччині», «Історія Реформації», «Вплив ідей Реформації на сучасність», «Реформація – подія, що змінила хід історії», «Історико-релігійні передумови та причини Реформації в Західній Європі», «Реформація: історія і сучасність», «Міжрелігійна толерантність»; «Роль Реформації в історії Європи»; «Вплив Реформації на Україну», «500 річчя Реформації в Німеччині», «Релігійні процеси на українських землях XVI ст.», «Роль діяльності П. Могили та інших духовних діячів»; історичний лекторій «Соціанство, як прояв реформаційного руху в Європі»; «Визначна роль протестантських церков у відродженні та ставленні нової модерної української нації», «Реформаційні рухи в Україні», «Значення та наслідки Реформації»; «95 тез – критика церковних зловживань», «Чому реформація набула широкого розповсюдження в країнах Європи?», «Успіхи та проблеми сучасної протестантської церкви», «Значення реформації для християн світу», «Релігії в Україні. Український конфесійний плюралізм», «Вплив реформації на

європейське суспільство»; «Пам'ятки духовної культури»; «Вплив Реформації на Україну. Пересопницьке Євангеліє», «Від Реформації до протестантизму»; «Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації»; «Ідеї гуманізму і Реформації у творах діячів братського руху» тощо.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського приділяє важливе значення формуванню фонду релігійної та народознавчої тематики та вважає своїм обов'язком розкривати ці унікальні фонди, залучати читачів до цінностей національної і світової культури. Формуючи інформаційно-ресурсний фонд релігійної тематики бібліотека діє в атмосфері толерантності, взаєморозуміння з представниками духовенства, діячами науки, культури для вирішення єдиного, спільного завдання – підвищення духовності молодого покоління.

Релігійна література представлена науковими і популярними виданнями світських установ і релігійних організацій. Це видання священних писань, богослужбних книг, твори отців церкви, книги з богослов'я, історії релігії, християнські повчання та ін. Особливий інтерес становлять праці, пов'язані з історією релігії, життям і творчістю діячів церкви, література про храми, національні святині, література про сучасне релігійне життя в Україні, книги не лише з християнства, а й з інших релігій світу. Уся ця література має не лише богословське, а й культурно-історичне значення.

Серед книг даної тематики, які активно використовуються читачами університетської бібліотеки у навчальному процесі – підручники та навчальні посібники, науково-популярні видання, енциклопедії та довідники, періодичні видання тощо. Важливу інформацію про суть та історичні віхи Реформації містять довідкові та енциклопедичні видання, головне завдання яких – надати читачеві точну, науково обґрунтовану інформацію у цікавій та доступній формі.

Пишається бібліотека «Энциклопедическим словарем Брокгауза и Ефрона», який є основою фонду цінної та рідкісної книги. Дане видання надає інформацію, яка має цінність і у наш час, є пам'ятником богословської

та церковно-історичної думки. У 52 томі міститься інформацію про Реформацію. За даними енциклопедичного словника «Реформація – одне із значних подій всесвітньої історії, іменем якого визначений цілий період нового часу, охоплює XVI та першу половину XVII ст. «реформаційний період, 1517-1648)» [с.634].

На основі видання Брокгауза – Єфрона та «Православної богословської енциклопедію», створено фундаментальний енциклопедичний словник у 2-х томах «Християнство / гл. ред С.С. Аверинцев. – М., 1993», у якому подаються знання про християнську думку від давніх часів до наших днів, матеріали про основні віхи в історії християнських конфесій та християнської свідомості, про розвиток біблістики, церковної науки та ін.

Унікальним виданням є книга Я. А. Коменського «Велика дидактика», відображена в інвентарній книзі за №3. Ян Коменський (1592-1670) – представник протестантизму у східноєвропейському реформаційно-гуманістичного руху, видатний чеський мислитель, письменник, видавець, громадський діяч, відомий як педагог та прихильник демократичного підходу до виховання людини. На думку Коменського весь світ існує як божественний макрокосмос, центральне місце у якому належить людині.

У книгах, які є у фонді бібліотеки дається загальна характеристика релігій, їх основних напрямів та течій. Повідомляється достатньо детальні дані про догматичну та культову специфіку релігійних спільнот, їх організації та поширення. Особлива увага приділяється християнству – найбільшій за кількістю послідовників світовій релігії. Заснував її Ісус Христос, іменем якого і названа ця релігія.

Книга доктора філософії і мистецтвознавства, проф. Степовика Д. В. [7] розповідає про основні релігії світу. В ній не дається критики жодної релігії, що історично склалася та сформувала ціле намисто національних культур, гарні народні звичаї і обряди. Але на кожну з них подається християнський погляд і остереження, що прийнятне, а що ні для християнина. Справжня свобода совісті (а не лише декларована) вимагає від віруючих людей

виробляти у своєму характері справжню віротерпимість. Сьогодні жодна держава, жодна нація світу не є одно релігійною або одноконфесійною. Жодна релігія не учить ненависті і злу. А щоб любити і поважати віруючих інших релігій, треба знати хоча б суть у цих релігій, що вони собою являють, їх історію, поширення. Вивчаючи всі релігії, ми повинні мати на них виключно християнський погляд: бачити їх недосконалість, але не воювати з ними насильницькими методами; осягати джерела цих релігій, щоб краще розуміти переваги нашої релігії – християнства (в усіх його рівнозначних і, очевидно, бажаних для Бога течіях: Православ'ї, Католицизмі та Протестантизмі).

Реформація – це широкий релігійний і соціально-політичний рух, що почався на початку 16 століття в Німеччині і спрямований на перетворення християнської релігії. Почавшись в Німеччині, Реформація охопила ряд європейських країн і призвела до відділення від католицької церкви Англії, Шотландії, Данії, Швеції, Норвегії, Нідерландів, Фінляндії, Швейцарії, Чехії, Угорщини, частково Німеччини.

Термін «Реформація» виражає ту істотну сторону руху, центром якої є критика й атака на монопольне положення католицької папської церкви і її навчання в політичній, ідеологічній системі тодішнього європейського суспільства – говорить у антології «Українські гуманісти епохи Відродження» [8]. Реформація стала важливим чинником становлення в Старому Світі національних культур та держав національного типу. Реформація в Україні була внутрішнім явищем і загалом відповідала західноєвропейському типу. Учасниками класичних реформаційних змін у православній церкві України було чимало українців. Це знанні постаті історії протестантизму – Станіслав Оріховський, Юрій Немирович. Під впливом протестантів на українських землях з'являються біблійні переклади розмовною мовою.

У фонді освітянської книгозбірні є книга видатної постаті в українській і польській культурі доби Відродження, «українського Демостена» першої

половини XVI ст. Оріховського С., яка має велику цінність для вивчення важливого періоду історії української культури. Особливий інтерес викликає «Діалог, або розмова навколо езекуції польської держави» – розмова «папіста з євангеліком» [5, с.267.].

Книга «Нічик В.М. Києво-Могилянська академія і німецька культура» [3] розповідає про реформаційну Німеччину та вихованців Київської академії. Чимало українських юнаків які щоб потрапити для навчання в західні університети, були змушені ставати уніатами, а повернувшись на батьківщину – знову православними. Захід приваблював гуманістичними студіями, великими бібліотеками, славнозвісними університетами.

У книзі «Огієнко І.І. Українська церква : нариси з історії Української православної церкви» цілий розділ присвячено реформації в Україні. Автор підкреслює, що наслідки реформаційного руху в Україні були ті самі, що в Європі й Польщі. Сильно прокинулося загальне зацікавлення церковними справами не тільки серед української шляхти, але також і серед міщанства [4, с.109]. Реформація реалізувала в Україні вживання народної мови в церкві: залунала тут проповідь уже живою народною мовою. Реформація покликала до життя народну мову як мову літературну, тексти Св. Письма почали перекладати українською мовою [4, с.111].

Сильнішими і небезпечними для православної Церкви (XIV-XVI ст.) був вплив німецької реформації, яка ширилася у Польщі, а осередком якої був Краків, осередок культурно-літературного (гуманізм) і релігійного руху. Переслідувані в Німеччині сектанти знайшли азиль в Демократичній Польщі і на Волині, заснували свою академію та мали значний вплив на молодь, а багато знатних українських родів піддержували їх. Але, взагалі, протестантські рухи не мали глибокого впливу в Україні, бо за винятком аристократії, народні маси їх не прийняли. Єдиним позитивним наслідком цих рухів було пробудження інтересів до живої української мови, поява перекладу св. Письма на цю мову і розвиток друкарської справи [6, с.76].

У колективній монографії «Філософія Відродження на Україні» [10] висвітлюється становлення і розвиток ідей гуманізму і Реформації в Україні за феодалізму, вперше дано системний аналіз зародження цих ідей в духовній культурі України, здійснено першу спробу розкрити взаємозв'язок розвитку таких ідей в Україні з подібними процесами в сусідніх країнах Західної Європи.

Значну частину фонду релігієзнавчої тематики, де висвітлені питання Реформації, становить найбільш використовувана серед студентства навчально-методична література. Серед них – підручники та посібники з релігієзнавства (Рибачук М.Ф., Борисова З.О., Калінін Ю.А., Лубський В.І., Бублик С.А., Колодний А.М. та ін.), історії християнства (Головащенко С.І., Зінченко Л.П., Любащенко В.І. та ін.)

Книга «Любащенко В.І. Історія протестантизму в Україні» – перша в історіографії спроба висвітлення етапів еволюції та сучасного стану протестантизму в Україні. Зародження конфесії проаналізовано у контексті історико-культурних явищ Реформації. Автор не тільки показує вплив європейської реформаційної думки на релігійне життя в Україні, а й простежує вітчизняні витoki та становлення конфесії. Мета запропонованого курсу лекцій – переглянути негативні стереотипи, наблизитися до об'єктивного розуміння феномену протестантизму в духовній історії України, що неможливе без з'ясування таких духовних явищ, як Відродження, гуманізм, реформація, Контрреформація. Реформаційний період еволюції конфесії в Україні – період розвитку європейських протестантських течій [2, с.169].

Закономірно, що дана тема широко відображена і у мережі Інтернет [12].

Бібліотека вважає своїм обов'язком розкривати ці унікальні фонди, організовувати заходи з популяризації релігійної та релігієзнавчої літератури. Книги релігійної тематики є значним підґрунтям та об'єктом дослідницької та краєзнавчої уваги наукових працівників університету. Студенти також

звертаються до безцінного духовного і культурного скарбу, який є культурним надбанням бібліотеки.

Активно пропагуючи інформаційний фонд, популяризуючи знання з історії релігії, бібліотека проводить велику культурно-просвітницьку роботу щодо виховання молоді на принципах християнської моралі, чутливо реагуючи на суспільний інтерес до релігії та релігієзнавства. Книга релігійного характеру широко представляється на бібліотечних заходах, присвячених визначним діячам, історії книги і книгодрукування. Саме тому релігієзнавче просвітництво є гуманітарною місією освітянської бібліотеки. Бібліотека є тією підвалиною, де відроджуються національні духовні традиції зводиться простір культурного суспільства. Освітянська книгозбірня розширює діапазон своєї діяльності, здійснюючи просвітницьку роботу, створюючи у своїх стінах умови як для наукової роботи, так і для спілкування читачів, використовуючи традиційні форми та виходячи у відкритий простір Інтернету, активно впроваджуючи інноваційні технології та створюючи віртуальні виставки.

Бібліотека здатна інформаційними засобами створити атмосферу творчої зацікавленості у навчанні, науці, мистецтві, впливати на стан духу, який не піддається жодним вимірам та оцінкам, проте лежить в основі християнської моралі. Колектив книгозбірні перебуває у постійному творчому пошуку, видозмінював існуючі, стандартні форми і методи роботи для того, щоб зацікавити сучасного користувача.

Висновок. Отже, Реформація – важливе явище європейської культури, яке змінило хід історії, уявлення як про всесвіт, Землю, так і духовний світ людини, а сама людина оголошена найвищою цінністю. Реформація змінила свідомість людини, відкрила перед нею нові духовні обрії. Людина одержала свободу самостійно мислити, звільнилася від авторитарної опіки папства і церкви, отримала вищу для неї санкцію на те, що тільки власний розум і совість можуть підказати їй, як варто жити.

Сучасний демократичний світ визнав цінність толерантного відношення до релігії та церковних громад і сучасна людина розуміє, що справжнє багатство – у різноманітності і вмінні разом будувати свою демократичну, незалежну державу.

Список літератури

1. Кралюк П. Що дала Реформація Європі і Україні / Петро Кралюк // Зеркало тижня. – 2016. – №47 (10 груд.). – С 15.
2. Любащенко В.І. Історія протестантизму в Україні : курс лекцій / В.І. Любащенко. – Львів : Видавнича спілка «Просвіта», 1995. – 350 с.
3. Нічик В.М. Києво-Могилянська академія і німецька культура / В.М. Нічик. – Київ : Укр. Центр духовної культури, 2001. – 252 с.
4. Огієнко І.І. Українська церква : нариси з історії Української православної церкви / І.І. Огієнко. – Київ : Видавництво Україна, 1993. – 284 с.
5. Оріховський С. Твори / Станіслав Оріховський ; пер. з латинської та ставропольської В. Д. Литвинова. – Київ : Дніпро, 2004. – 672 с.
6. Семчишин М. Тисяча років української культури: історичний огляд культурного процесу / М. Семчишин. – Київ : АТ «Друга рука», МП «Фенікс», 1993. – 550 с.
7. Степовика Д.В. Релігії світу / Д.В. Степовик. – Київ : ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. – 112 с. – (Бібліотека українця, №3-2).
8. Українські гуманісти епохи Відродження : Антологія. У 2-ч. Ч.2. – Київ : Наукова думка ; Основи, 1995. – 431 с.
9. Устюжаніна Г. Релігієзнавче просвітництво як гуманітарна місія наукової бібліотеки / Г. Устюжаніна // Бібліотечний форум України. – 2006. – № 2. – С. 26-28.
10. Філософія Відродження на Україні / М. В. Кашуба, І. В. Паславський, І. С. Захара та ін. – Київ : Наукова думка, 1990. – 336 с.
11. Энциклопедический словарь. Т.52 (XXVI А) / Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. . – Петербург, 1899. – 962 с.
12. Реформація і контрреформація та їх слід у культурі... – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-3164.html>